

הרב ד"ר חיים שיין

קידוש השם, חילול השם ועצמאות מדינית

א. במקום הקדמה

ב. קידוש השם

ג. חילול השם

ד. סוף דבר

א. במקום הקדמה

בעת שדברים אלה נכתבים, חיילי צבא ההגנה לישראל, סדיר ומילואים, מצויים בעיצומה של מלחמה קשה נגד רשות הטרור הפלשתינאית. רשות, שכדרכם של צוררי עמנו לדורותיהם, חרתה על דגלה להרוג להשמיד ולאבד טף וזקן איש ואשה. למימוש זממה הנקלה מפעילה הרשות מתאבדים ששנאת ישראל שלהם גוברת על הרצון האנושי הטבעי להמשיך לחיות. למרבה האירוניה אותם מתאבדים מתוכנתי רצח מכונים "שאהידים", קדושי איסלאם, מקדשי שמו של מוחמד שדינו סוף. קרוב לחמש מאות אזרחים וחיילים, נרצחו נשרפו ופוצצו בדרכי הארץ, עריה ככרותיה וישוביה. משנתנה רשות למשחית הוא אינו מבדיל, ומדקרות חרבו בכל. כך דרכו של ישמעאל, פרא המדבר, מקדמת דנא, ידו בכל ויד כל בו.

רבים בתוכנו, בתמימות, זדון או ליקוי מאורות תבוני, נטו לחשוב כי מלחמת השחרור של עם ישראל הסתיימה. בכל עיתון ומעל כל מרקע הסבירו כי המציאות שונה, מה שהכרנו עד הנה סילק עצמו לטובת מזרח תיכון חדש. מזרח שטוף שמש ונהרה, מדבר למוצאי מים, זאבים הפכו כבשים ונחשי פתן לתולעי משי. דוברים רהוטים, שכנעו עם חכם ונבון כי חזון הנביאים מתגשם. רק מעטים בעלי עין רכה מרוב דמעות של אלפיים שנות גלות "לא הצליחו" לראות את הרגעים הגדולים. תהזיה המסממת התפשטה כמארה מדבקה, עם שלם הלך שולל בשירה וריקודים סביב עגל השלום, אחרי קבוצת מחללים תמהוניים שהובילו אותו אל נהר האבדון. לאורך הדרך עמדו אנשי החר ובשארית כוחותיהם הזהירו את ההולכים, "שם תהא

קבורתכם" אמרו להם, ואיש מהם לא נתן את לבו לעצור לרגע ולבדוק את מפת הדרך.

הצאן המפוזים סביב הרועה העיוור, וכלביו הנובחים כעסו על יעלי ההרים. "מי שמכם להשבית את השמחה וההתגיה בשם קברי אבות, אדמת מולדת ואמונה בבורא?" געו הצאן במרץ רב, ועוד מעט שלחו יד אלה באלה. ליעלי ההרים לא נותר אלא לנשוך שפתיים, לזעוק ולהתפלל.

מלכודת הפתיים נפרשה ביד אומן. רשת מסועפת של טרור על כלי הנשק, אמצעי החבלה וסיוע בינלאומי של ארגוני רשע. היעלים היו הראשונים שהועלו קרבן שלמים, הם הקרובים ביותר למאורת ראש הנחש. השוחט המשיך לשחוט והרועה העיוור ממשיך בדרכו, "הם הרי מחוץ לעדר שלנו, ובכלל יש קרבנות שחייבים להביא על מזבח השלום" אמר הרועה לקול מצהלות כלביו שנהגו מתבוננת ומהגיגיו שהקנו לו שם עולם. אותו עולם שמזמן היה שמח להיפטר מעדר עיקש ומרדן שאלפי שנים מסתובב על פני שטחי המרעה של העולם ולא נותן מנוח.

משעלה המות בחלוננו, וירד מההר לשפלה הבין הצאן התמים כי הרועה אינו רואה ובודאי עיניו אינם בראשו. מאות טבוחים היו נדרשים על מנת לשחרר את העדר מעבותות פטריית ההזיה, וממוסרות החלום. נחלים של דם ונהרות של דמעות שטפו את המוחות והלבבות, עד שסולקו שרידי הסם. אוי להולכים ואבוי לנשאים. לאחר השואה נותרנו שניים מעיר ואחד ממשפחה ועתה שוב משפחות נקטעות ומתרסקות. אבות אומרים קדיש על בניהם, על זיו עלומים שהתפוגג, ותינוקות של בית רבן מספידים את אמותיהם שהלכו לבלי שוב.

בכל יום מימי חיי, אשא קינה על עלמות שאהבוך וצעירים שבשמך קראו ולא נענו. על בני שיבה שראו את ישראל מתבוסס בדם ומרווה את אדמת אירופה ולפתע גם דמם שלהם ניגר ודמים בדמים נגעו. על ילדות קטנות שאבדו את הוריהם בטרם ידעו לדבר וכשאמרו בפעם הראשונה "אמא" לא היתה זו אמם ששמעה את הקריאה. בכי ונהי על בני מצווה שבמוצאי שבת, ברגע של הבדלה בין קודש לחול ובין ישראל לעמים, עלו בסערה השמימה להניח את תפיליו של הקב"ה שהרי מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. שבר ומספד על תינוקות שלא טעמה טעם חטא ונרצחה בתוך עגלתה בידי שפל שראה אותה, ודווקא אותה, דרך כוונת של רובה צלפים. תינוקות שנשאוה מלאכים לעמוד לפני הקדוש ברוך הוא ולבקש רחמים על עם שמאס בארץ

חמדה. יגון ודווי על ילדים שהיו בדרכם ללמוד תורה בבית ספרם ולא הגיעו, כי האוטובוס שלהם הפך למרכבת אש עמה עלו למרום להתחנן על "עזבם את תורתי", על אלה אנו בוכים ועינינו דמעה מלאו, ואין מנחם.

עזה כמות אהבה כי עליך הורגנו כל היום. על קדושת שמך הגדול והנורא. על אהבת ארץ ישראל, אמונה בנצחיות עם ישראל ועל התורה נשוא קנאתם האינסופית של אומות העולם. למרות הקושי, הכאב והסתר הפנים הננו כאן ומבקשים אל תשלח עוד ידך אל הנער כי הולכים ומתמעטים הנערים. שורות לגיונותיו של מלך הולכות ומתדלדלות. אנא שמע אנקת אסיר ותפילת אב ואם ושים קץ לכל יסורנו, יסורים אותם אנו נושאים בגאווה ובראש מורם מאז ברית בין הבתרים. בטוחים אנו כי עת צרה היא ליעקב וממנה יושע, אך אנא הקל את מחירה. סבי ז"ל נשא את שמך בתוך המשרפות של בירקנאו ולא הפסיק להאחו בשולי גלימתך גם כשהפנית את גבך, בני יאריך ימים משרת בחיל השריון מחזיק ברצועות התפילין השחורות שלך ולא ירפה עד שתחדש ימינו כקדם. אני עצמי ראיתי את אורך ואמיתך במלחמת יום כפור על דיונות סיני בואכה תעלת סואץ מול הארמיה השנייה, מעולם לא חדלנו לקרוא בשמך הגדול אך גם הנורא. בידוע הוא שגאולתנו קרובה, עצי ישראל נותנים פרים, בהרי אפרים נוטעים כרמים וגלזיות ישראל מתקבצות ובאות מארבע כנפות תבל. עד הנה הגיעו רחמיך וימשכו עד ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו. בזכות אבותינו שמסרו נפשם על קידוש שמך סלח ומחל לבנים וגם שלא בעיתה תחישנה.

ב. קידוש ה' – על מהותה של החובה

יסודה של החובה לקדש את השם מצויה בתלמוד " אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: נימנו וגמרו בעלית בית נתזה בלוד: כל עבירות שבתורה אם אומרין לאדם עבור ואל תהרג – יעבור ואל יהרג, חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא שלא בשעת השמד, אבל בשעת השמד – אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: אפילו שלא בשעת השמד, לא אמרו אלא בצינעא, אבל בפרהסיא – אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור.¹

מעיון בדברי התלמוד יש לשים לב כי מדובר במצב דברים שבו נשללת בחירתו של האדם. הוא מועמד במצב המכונה מבחינה הלכתית – אונס. הבחירה של הפרט

1. סנהדרין עד א.

בדילמה המוסרית – אמונית הניצבת לפניו יכולה להיגזר בהסתמך של שיקול לוגי לפיו חייו שלו לא יכולים להיות עדיפים על חיי זולתו, ועבודה זרה שוללת למעשה את משמעות החיים היהודיים על פי התורה.

מעיון בדברי התלמוד נראה שהיו שלושה שלבים בגיבושה של החובה. בשלב הראשון נקבע שישנם שלושה איסורי לא תעשה שמעמדם הנורמטיבי שונה מכלל האיסורים האחרים. התורה בניסוח המצוות של עשה ולא תעשה אינה קובעת מדרג היררכי נורמטיבי של מכלול המצוות. מלבד האבחנה התלמודית בין מצוות דאורייתא למצוות דרבנן איננו יודעים על מעמדם וחשיבותם העצמית, לעומת המצוות האחרות הנכללות בקבוצה. במתח שבין "וחי בהם" לבין "נעשה ונשמע" נקבעו שלושת האיסורים של עבודה זרה, שפיכות דמים וגילוי עריות כ"חובות על". חובות אלה הגן שכליות באשר יסודן במשפט הטבעי הבסיסי. האחת (עבודה זרה) הגנה בין אדם למקום והאחרות (שפיכות דמים וגילוי עריות) הגן בין אדם לזולתו. בחירת שלושת חובות אלה לא היתה כה פשוטה כיון שהיה ויכוח על עצם יצירת היררכיה או על העדפתם של שלושת החובות הללו. כך שבסופו של דיון "נמנו וגמרנו".

בשלב השני של הדיון התלמודי הכלל הורחב אפילו למצווה קלה בשעת השמד. קביעה זו סותרת למעשה את ההגיון הפשוט שרואה בהתמדת הקיום ערך יסודי. שעת השמד הנה שעת מבחן אמונית, ולכן בשעה שכזו חלים כללים אחרים. מתוך אותו עיקרון, בשלב השלישי, הוספה חובת קידוש ה' בפרהסיא גם כשאין מדובר בשעת השמד.

הרמב"ם מסכם את ההלכה וקובע כי "כל בית ישראל מצווין על קדוש השם הגדול הזה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל, ומוזהרין שלא לחללו שנאמר ולא תחללו את שם קדשי, כיצד כשיעמוד עובד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ואל יהרג שנאמר במצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם, ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו. במה דברים אמורים בשאר מצוות חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכת דמים, אבל שלש עבירות אלו אם יאמר לו עבור על אחת מהן או תהרג, יהרג ואל יעבור, במה דברים אמורים בזמן שהעובד כוכבים מתכוין להנאת עצמו, כגון שאנסו לבנות לו ביתו בשבת או לבשל לו תבשילו, או אנס אשה לבועלה וכיוצא בזה, אבל אם נתכוין להעבירו על המצות בלבד, אם היה בינו לבין עצמו ואין שם עשרה מישראל

יעבור ואל יהרג, ואם אנסו להעבירו בעשרה מישראל יהרג ואל יעבור, ואפילו לא נתכוין להעבירו אלא על מצוה משאר מצות בלבד".² חובת קידוש השם הורחבה מעבר למצוות וכללה גם דקדוקי סופרים "ומנהגי יהודית".³

ספר המצוות מסביר את מהותה של המצווה " אנחנו מצווים לפרסם האמונה הזאת האמתית בעולם ושלא נפחד בהיזק שום מזיק. ואע"פ שבא עלינו מכריח גובר יבקש ממנו לכפור בו יתעלה לא נשמע ממנו אבל נמסור עצמנו למיתה ולא נתעהו לחשוב שכפרנו ואע"פ שלבנו מאמין בו יתעלה. וזאת היא מצות קדוש השם המצווים בה בני ישראל בכללם רוצה לומר מסירת נפשנו למות ביד האונס על אהבתו ית' ואמונת יחודו... על מנת כך הוצאתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקדשו שמי ברבים".⁴ בספר החינוך מצוה רצ"ו מוסבר שורש הציווי " כי האדם לא נברא רק לעבוד בוראו, ומי שאינו מוסר גופו על עבודת אדוניו איננו עבד טוב. והרי בני אדם ימסרו נפשותם על אדוניהם, קל וחומר על מצות מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא".

חסידי ראשונים הרחיבו את החיוב והיו מוכנים ליהרג אפילו על ביטול מצוה "מדת חסידות עשו הם, וראו שהדור היה צריך לכך, והיו חכמים גדולים ראויין לכך להורות על זה. שאלמלא כן שהיו גדולים וחכמים, לא היו רשאים למסור נפשם למות, שלא לכל אדם יש רשות ליהרג במה שלא חייבנו זכרונם לברכה ליהרג עליו, ולא עוד אלא שמתחייב בנפשו הוא".⁵ החובה למסור את הנפש הובנה כטוטאלית, על מנת למות מבלי תקווה לקיומו של נס שיהיה בו להציל את המוסר נפשו.⁶ בנכונותם של

2. הלכות יסודי התורה, ה א.-ב. בשו"ת אבני נזר, יו"ד, קכח וראיתי להרמב"ם שכתב דמה שמחוייב למסור עצמו בג' עבירות הוא משום קידוש השם. ודבריו נפלאו ממני דקידוש השם הוא בשאר עבירות בפרהסיא. אבל בע"ז בצינעא מואהבת שמעינן לה. וש"ד מסברא. וג"ע מהיקשא. ובהא דאין מתרפאין בע"ז שם כתב הרמב"ם טעם דואהבת. וראיתי בסמ"ק במצות ואהבת כתב לאסור ע"ז בצנעא. ובמצות ונקדשתי לאסור שאר עבירות בפרהסיא".

3. ספר יראים, תג.

4. מצווה ט. בשו"ת שרידי אש, ח"ב, עט "שכל הדין של קידוש השם הוא להעמיד הדת על תלה ולהגביר ולהאדיר רוח ישראל לעמוד באמונתו, ומשו"כ נתחייבו כל ישראל למסור את נפשם בשעת גזירת העברת הדת אפילו על מצוה קלה"

5. ספר החינוך, מצוה רצו.

6. רש"י ויקרא, כב לב "ממשמע שנאמר ולא תחללו, מה תלמוד לומר ונקדשתי, מסור עצמך וקדש שמי. יכול ביחיד, תלמוד לומר בתוך בני ישראל, וכשהוא מוסר עצמו, ימסור עצמו על מנת למות, שכל המוסר

חסידים ראשונים למות על קידוש ה', קיבל קידוש ה' משמעות הירואית של נכונות להקרבה. המדרש מביא "ולמה נמשלו ישראל ליונה, לומר מה יונה אינה מפרכסת בשחיטה, כך ישראל אינן מפרכסין בשחיטה על קידוש השם, ומה יונה אינה ניצלת אלא בכנפיה, כך ישראל אינן ניצולין אלא בזכות התורה שנמשלה לכסף".⁷ בנכונות ההקרבה על קידוש השם הקושי הפיזי מאבד את משמעותו "כשהאדם גומר בדעתו לקדש השם וימסור נפשו על קידוש השם כל מה שעושין לו הן סקילה הן שריפה הן קבורת חיים הן תליה אינו כואב לו כלום... ותדע שכן הוא שאין לך אדם בעולם שאם היה נוגע באצבע קטנה באש היה צועק אפילו אם היה בדעתו לעכב עצמו לא היה יכול ורבים מוסרים עצמם לשרפה ולהריגה על קדוש השם יתברך ואינם צועקים לא אוי ולא אבוי וגם אומרים העולם כיון שמזכיר שם המיוחד תחלה מובטח הוא שיעמוד בנסיון ולא יכאב לו"⁸

החברה היהודית, בעת השמד ובימי הביניים, קבעה מעמד מיוחד ודינים ייחודיים לאלו שמסרו נפשם על קידוש השם "כיון שקידש השם בגופו ובנפשו כל ישראל חייבין לקרוע עליו ולהתאבל עליו ולהספידו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואשתו לא תנשא עולמית משום כבוד שמים ומשום כבודו ואם נשאת לא תצא".⁹ כמו כן נקבעה ברכה מיוחדת למי שמוסר עצמו על קידוש השם עובר לקיום המצווה. "ואם הוא בפרהסיא – וכתב בשל"ה בשער האותיות סוף אות א' דעל קידוש השם מברכין בא"י אמ"ה אקב"ו לקדש שמו ברבים כדין הרבה מ"ע שמברכין על קיומן".¹⁰

עצמו על מנת הנס, אין עושין לו נס". בתלמוד בבלי, פסחים, ג ג נאמר "דרש תודוס איש רומי: מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו [עצמן] על קדושת השם לכבשן האש – נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתיב בהוא... באו [ועלו] בביתך [וגו'] ובתנוריה ובמשארותיה. אימתי משארות מצויות אצל תנור – הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמצווין על קדושת השם – על אחת כמה וכמה". ראו גם שו"ת שבות יעקב, ח"ב, קו.

7. מדרש תהלים (בובר) מזמור סח.

8. ספר תשב"ץ קטן, תטו. ראו גם שו"ת מהר"ם מרוטנברג חלק ד (דפוס פראג), תקיז.

9. ספר הפרנס סימן קכה

10. פתחי תשובה יורה דעה, קנז ס"ק ו.

התפילה הקבועה הנאמרת מידי יום גם היא אמורה לתת ביטוי לנכונות למסור הנפש על קידוש ה'.¹¹

ג. חילול השם

ה' אייר תש"ח היה רגע מיוחד בתולדות העולם בכלל ובהיסטוריה היהודית בפרט. חזון ותקווה של דורות השתלבו בתוך ריאליה מדינית ובעזרת ההשגחה האלוהית הביאו להקמתה של מדינת ישראל. חידוש עצמאות ישראל מהווה שינוי דרמטי בדברי ימי עם עולם. מציאות חדשה לחלוטין הדרושת התיחסות וברור מהיבטים שונים ומגוונים. לצערי בהעדר פרספקטיבה ומקוצר ראות טרם הוטמעו בתחומים רבים של חיינו התובנה כי עת הגלות באה לקיצה, קץ שם לחושך, ויש צורך בבחינה עדכנית של סוגיות גם בתחום ההלכה. החל מחובת הקיום של מצוות התלויות בארץ, דרך עניני צבא, בטחון, התישבות וניהול מדינה, התיחסות לשאלות קשות הנוגעות לגיור עולים, התיחסות לצבור שאינו מקיים תורה ומצוות וכלה בהלכות גאולה ובית מקדש. בין הענינים שדורשים לבון והדגש מיוחד מצוי נושא קידוש השם.

מצוות קידוש השם במהותה הבסיסית ביותר הנה ביטוי של חיי שעבוד וגלות בהם השליטים מבקשים לפגוע מכוח שררתם באמונה בבורא. פגיעה באמונה של יהודים המצויים בחסותם. מכוח קידוש השם יש למסור את החיים ולא לסור מעיקרי האמונה. משחזרנו לארץ ישראל המושג של קידוש השם במהותו הגלותית נעלם. איש לא עומד עלינו בשם אלוהות אחרת ושום כוח בעולם לא יכול עוד לדרוש מאיתנו לזנוח את האמונה בבורא. זהו פן חשוב של עצמאות מדינית אותו נוטים לשכוח ולהשכיח. קידוש השם במדינת ישראל אמור להיות ביטוי של זכרון היסטורי לגיבורי האומה שבתנאים קשים ואיומים לא זנחו את אמונתן ושום כוח לא כופף את קומתם הרוחנית. הרב יחיאל וינברג מגדולי ישראל בין מלחמות העולם וניצול שואה כותב "ראוי לקבוע יום אבל וזכרון מיוחד לזכר רבני וקדושי ישראל שנהרגו ושנטבחו ושנשרפו על קידוש השם, ולהזכיר ביום זה את נשמותיהם של קדושים אלה. צריכים אנחנו לעשות כן לא משום כבודם של הקדושים בלבד, אלא גם בשביל הדורות

11. משנה ברורה, סא ס"ק ג "באימה ויראה – ונראה דאימה ויראה זו היא באופן זה שיכוין בשעה שהוא קורא את שמע לקבל עליו עול מ"ש להיות נהרג על קידוש השם המיוחד דזהו בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך ועל זה אמר הכתוב כי עליך הורגנו כל היום כי אז בכונה זו יקראנה באימה ויראה ורתת וזיע".

הבאים שלא ישכחו מה אבד לעמנו בזמן שחושך הרשעות הרצחנית כסה את ארצות אירופה".¹²

בארץ ישראל, בימים שריקבון מוסרי ושחיתות פושה במערכות קיומיות של חיינו, ומסכנת את עצם קיומנו. אוי לנו בראותנו כיצד דת ישראל שבמהותה הקדושה העליונה, ניתנת למרמס בגין הערוב של כסף ופוליטיקה. ימים בהם רבנים או כאלה המכונים רבנים עומדים לדין על גזל, מרמה ושליחת יד בכספי ציבור. יש לעצור את המגפה הנוראה ולזכור כי בני נוח לא נחתם דינם אלא על הגזל. אשר על כן החידוש הנובע מקיומה של המדינה הוא בין היתר הדרישה להתמקד באיסור של חילול ה'.

חשוב להדגיש כי כבר מלכתחילה דוגמא אישית של גדולי ישראל נתפסה כחלק מחובת קידוש ה'. מסביר הרד"ק "ויש מרבנותנו ז"ל שאמרו כי נדר או שבועה שנעשה ברבים אין לו היתר ולמדו זה הדבר מדבר הגבועונים שלא הכוס בעבור שנשבועו להם והחולקים עליהם אמרו כי בדבר הגבועונים לא חלה השבועה עליהם כלל שהרי מוטעים היו ומה שלא הרגום מפני קידוש השם שיאמרו העולם כמה חמורה עליהם שבועת ה' כי אפילו נעשית בטעות לא יעברו עליה".¹³

בספר אורחות צדיקים "מעשה ברבי שמעון בן שטח, שקנה חמור מישמעאלי אחד, הלכו תלמידיו ומצאו אבן טובה תלויה בצוארו, אמרו לו: רבי! (משלי י כב): "ברכת ה' היא תעשיר". אמר להם: חמור קניתי, אבן טובה לא קניתי! הלך והחזירה לאותו הישמעאלי, קרא עליו אותו הישמעאלי: ברוך ה' אלהי שמעון בן שטח! וכן יש בירושלמי (בבא מציעא פ"ב ה"ה): חכמים הזקנים קנו חטים מן הגויים, ומצאו בו צרור של מעות, והחזירו להם, אמרו הגויים: בריך אלההון דיהודאי וכן יש הרבה מעשים שהחזירו מפני קידוש השם".¹⁴

12. שו"ת שרידי אש, ח"ב, ל.

13. יהושע פרק ט פסוק ז רש"י סוטה מט א "וכן יהא שמיה רבה מברך שעונין אחר הגדה שהדרשן דורש ברבים בכל שבת היו נוהגין כך ושם היו נקבצין כל העם לשמוע לפי שאינו יום של מלאכה ויש כאן תורה וקידוש השם".

14. שער ה. בית יוסף חושן משפט, רסו, א "ומה שכתב ואם יש חילול השם אם לא יחזירנה לו חייב להחזירה לו. בפרק הגזול ומאכיל (ב"ק קיג:) תניא רבי פנחס בן יאיר אומר במקום שיש קידוש השם אפילו אבידתו אסור".

חילול השם הנו קביעת נורמות של התנהגות חברתית, דגם של נורמטיביות ראויה ביחסים שבין האדם לזולתו ובין האדם לשלטונות. בהקפדה על חילול השם ניתן למנוע נגעים קשים, פרטיים וחברתיים.¹⁵ אביי אמר: כדתניא ואהבת את ה' אלהיך – שיהא שם שמים מתאהב על ידך... ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו – אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה... (ומי שאין)... משאו ומתנו באמונה, ואין דבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו – אוי לו לפלוני שלמד תורה, אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבו שלמדו תורה, פלוני שלמד תורה – ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכוערין דרכיו".¹⁶ הצבור אינו מזהה את ההפרדה שבין כלי הקודש החוטאים לתורה והערכים שהם מיצגים. תורת ישראל ושמו של הקב"ה הם הנפגעים הראשיים מהתנהגות שאינה הולמת.

העיקרון הראשון למנוע חילול ה' הנו אהבת הבריות. אנשי דור הפלגה לא הושמדו כיון שהיתה ביניהם אהבה, אנשי סדום הושמדו כיון שהיתה בניהם שנאה וחילול השם.¹⁷ כמו כן מפני חילול השם החמירו בגזל גוי מגזל ישראל.¹⁸ ובמקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב.¹⁹ התלמוד במסכת יומא קובע כי "אבל מי שיש חילול השם בידו – אין לו כח בתשובה לתלות, ולא ביום הכפורים לכפר, ולא ביסורין למרק. אלא כולן תולין, ומיתה ממרקת, שנאמר ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמותון".²⁰

בהסתמך על דברי התלמוד,²¹ הרמב"ם פוסק "ויש דברים אחרים שהן בכלל חילול השם, והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות דברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם, ואע"פ שאינן עבירות הרי זה חילול את השם כגון שלקח

15. ויקרא רבה (מרגליות) פרשה יז

16. יומא פו א

17. מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן, יב.

18. תוספתא מסכת בבא קמא (ליברמן) פרק י הלכה טו

19. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף סג עמוד א

20. יומא פן א.

21. מועד קטן, יז א "אמר רב הונא: באושא התקינו: אב בית דין ססרח – אין מנדין אותו, אלא אומר לו: הכבד ושב בביתך. חזר וסרח – מנדין אותו, מפני חילול השם". כיון שאיש ציבור שחוטא פוגם בדוגמא

ואינו נותן דמי המקח לאלתר, והוא שיש לו ונמצאו המוכרים תובעין והוא מקיפן, או שירבה בשחוק או באכילה ושתיה אצל עמי הארץ וביניהן, או שדברו עם הבריות אינו בנחת ואינו מקבלן בסבר פנים יפות אלא בעל קטטה וכעס, וכיוצא בדברים האלו הכל לפי גדלו של חכם צריך שידקדק על עצמו ויעשה לפנים משורת הדין".²² מקבץ של כללי התנהגות הנדרשים ממי שבהתנהגותו אמורים לשמש דוגמא אישית לציבור כולו.²³

הראי"ה קוק מדגיש את החובה "חובה רבה מוטלת בכל האפשרות לכוונן סדרים כאלה, בשלום חברו בשם, וכשוהו קיום רצונו של מקום הרי מתגלה ונעשה בזה קידוש השם, וכהא דיומא פ"ז, דדיבור בנחת עם הבריות הוא קידוש השם, כמו שמה שאין הדיבור בנחת עם הבריות הוא חילול השם, והחיוב שיהא שם שמים מתאהב על ידך הרי הוא מצוה דאורייתא לכל אדם מישראל, לכל אחד לפי ערכו".²⁴ הרב מרחיב את החובה ומטיל אותה על כל אחד משלומי אמונים שבהתנהגותו הוא מייצג למעשה את נורמות ההתנהגות האמוניות תורתיות. החובה המוטלת על כל אחד ואחד אינה רק ביחסים שבין אדם לחברו אלא גם מול השלטונות. הרד"צ הופמן פוסק "אין ספק כי הדא שלא יבריח עצמו ע"י טצדקי מן הצבא הוא יותר מדבר מצוה, כי מי שעושה כן גורם ח"ו חילול השם אם יודע הדבר וגורם רעה ליהודים כי שונאי יהודים אומרים שהיהודים אינם עושים את דתי המלכות, ומעתה אם הדין שמי שהולך לצבא ביום א' ב' ג' אינו עושה איסור לרוב הפוסקים אפילו אם ודאי יבוא לידי חילול שבת ע"י אונס, ואם הוא עושה לדבר מצוה כגון להציל נפשות ישראלים או לשאר מצוה מותר אפילו בערב שבת לילך בעצמו אל צבא המלחמה".²⁵

האישית שהוא אמור להקריין, ראו רש"י, קידושין, מ א "עבירה שעושה פירות – כגון חילול השם שאדם חשוב עובר עבירה ואחרים למדין ממנו לעשות כן". ראו גם שו"ת יביע אומר, ח"י, יו"ד, יג.

22. הלכות יסודי התורה, ה יא.

23. הרמב"ם מדגיש את המחויבות לדוגמא אישית מצד המנהיגים בפרק הרביעי משמונה פרקים לרמב"ם "חלול ה' הוא מפני שמתנועותיו ומדבריו כולם למדים".

24. שו"ת דעת כהן (עניני יו"ד), קעה.

25. שו"ת מלמד להועיל, ח"א א (או"ח), מב.

ד. סכום

בימים אלה שרבים מוסרים את נפשם על הגנת הארץ, שאין לך מעשה הגנה יותר מאשר התישבות בכל אתר ואתר בארץ ישראל. עלינו לעשות כל מאמץ שנהיה ראויים לקרבנם. להיום ראוי לקרבנם הנו בין היתר לדאוג ולעשות כל מאמץ כדי שמדינת ישראל תהיה מדינה מתוקנת הפועלת על פי ערכים של יושר הגינות צדק וערבות הדדית. ערכים שבמהותם הפנימית ביותר מתבטאים ביראת שמים. כיון שבהעדרה של יראת שמים יד איש ברעהו, שפיכות דמים מתרבה ואנו עדים למעשי פשיעה שלא ידענו כמותם. הדרך לקדם את המטרה הנעלה הנה על ידי הטמעת התחושה כי יש להיות נקיים מה' ומישראל.²⁶ לעתים קשה יותר להיות נקי מישראל מאשר מה'. כדי להגשים את היעדים האמיתיים של שיבת ציון עלינו לחזור ולשנן את חומרת האיסור של חילול ה', שחשיבותו אינה פחותה מהחובה לקדש את ה'. מי יתן ויתקיימו בנו דברי התורה הקדושה "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אתו ולעבוד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך".²⁷ כמו גם דברי הנביא מיכה: " הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך".²⁸ יראת ה' מתבקשת, אך משפט וחסד נדרשת.

26. בשו"ת חתם סופר, ח"ו, ליקוטים, נט "ודע בני ותלמידי שי' כי כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה והייתם נקיים מה' ומישראל וב' חובות אלו נקיות מה' יתב' והנקיות מישראל עמו הם שני רוכבי' צמדים על גבנו ויותר אפשרי לצאת ידי החוב הראשון היינו ידי שמים יותר הרבה ויותר מלצאת ידי הבריות כי הם חושבים מחשבות זרות ונושאי' ונותני' מזורי' בלבנה ועונשו יותר קשה מאד מאד עד לאין מספר ממי שאינו יוצא ידי שמים ח"ו והוא מש"ס ס"פ יה"כ בענין חלול ה'".

27. דברים, י יב.

28. ו ת.